

Тиский М.Г.
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології та державного управління
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX - ПОЧАТОК XXI СТ.)

Виникнення та розвиток політичного конфлікту зумовлений дією об'єктивних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та особистісних чинників. Джерелом виникнення політичних конфліктів за роки існування української держави, насмперед були розбіжності у базових цінностях та політичних ідеалах.

Політичний конфлікт в СРСР, з часу його створення, мав ідеологічний характер і вирішувався передусім шляхом терору з боку державних інститутів. В процесі його розгортання він почав набувати етнополічного характеру завдяки діяльності національних еліт у фомуванні національної ідентичності. Останні роки правління Сталіна відзначались не меншим драматизмом, а ніж у попередні 30-ті роки. Тоді розпочався черговий етап наступу на українську культуру, зокрема пропагувалась теза про «злиття мов» як неминучу перспективу розвитку радянського суспільства. Позитвні зміни започатковані його наступником, М. Хрущовим, відкрили шлях до лібералізації і гуманізації суспільства. Однак, процес реформ було загальмовано, а згодом повністю зупинено. Фізична смерть Сталіна ще не означала смерті сталінщини та тоталітаризму. Плодами нетривалого періоду лібаралізації і десталінізації скористалась тоді ціла плеяда молодих митців (В. Симоненко, Ліна Костенко, І. Драч, Д. Павличко, І. Калинець, В. Стус, І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк та інші), які внесли свіжий струмінь в українську культуру. Ці представники української національної еліти були натхнені вірою в оновлення суспільства, в торжество свободи та національної гідності. На початку 60-х рр. в Україні зародився дисидентський рух, метою якого був вихід України зі складу СРСР шляхом всенародного Референдуму [1, с. 44].

Внаслідок перевороту 1964 року та відсторонення М. Хрущова від влади, брежневсько-сусловське керівництво встановило консервативний режим, за якого будь-яке оновлення суспільства стало неможливим. Тим самим сталінська модель соціалізму була тоді дещо помякшена і лібералізована, передусім без масового терору. Процес реформ, який почався за М. Хрущова, сприяв

зростанню громадської активності. Люди повірили в себе, у можливість перемін, в оновленні краю. Міцніли інтерес до рідної мови, історії, культури та почуття національної гідності. Але після зміни влади в СРСР цей процес поступово почав зустрічати відвертий опір. У середині 60-их рр. по Україні прокотилась хвиля арештів - перша після приходу до влади нового керівництва. У вересні 1965 року заарештовано кілька десятків представників молодого творчої і наукової інтелігенції, в тому числі літературного критика І. Світличного, мистецтвознавця Б. Гориня, художника О. Заливаху, поета В. Стуса та інших [1, с. 79].

З початку 1972 року в республіці прокотилась друга хвиля арештів, яка торкнулась, передусім представників української творчої інтелігенції. Репресивні органи брежнєвсько-сусловського режиму разом з партійними комітетами - від обкомів до первинних партійних комітетів зосередили свою увагу, насамперед на боротьбу із проявами « українського буржуазного націоналізму», « релігійними пережитками» та українськими народними традиціями. Прикриваючись постулатами марксистсько-ленінської ідеології режим оправдовув ці репресії благородною метою формування людини нового типу (радянської людини), тим самим він повернувся до російської імперської практики русифікації.

У своєму есеїстичному трактаті «Малоросійство» Є. Маланюк відзначив, що « Кожна многонаціональна держава в процесі свого історичного існування витворювала своєрідний пересічний тип імперської людини. На теренах, що офіційно називається нині СРСР, а зазвичай просто « Росією»..., формування в Росії типу імперської людини - «росіянина» - не був ані процесом історичним, ані процесом взагалі. Це був брутальний, масово- механічний виріб, виконаний терористично-поліційною машиною тотально-зцентралізованої держави» [2, с. 29].

Арешти представників української інтелігенції продовжувались аж до самого початку горбачовської «перебудови». Однак, слід зауважити, що брежнєвсько-сусловський режим був значно ліберальніший, а ніж сталінський тоталітаризм. Якщо сталінський режим у 30-тих роках фізично знищував українську інтелігенцію тоді як брежнєвський арештовув та направляв їх на перевиховання у в'язниці. Винятком із правил став тоді арешт і судовий смертний вирок Л. Лукіяненку за участь у створенні Гельсінської спілки, головною метою якої було сприяння в ознайомленні широкої громадкості з Декларацією прав людини. Протягом не одного століття прислужники російських імперських режимів (в тому числі у формі СРСР) в літературі, театрі та кінофільмах намагались сформувати стереотипи українця як бандита, « хитрого малороса» (

простакуватого, але кмітливого, шахрайкуватого і зрадливого), тобто без почуття національної та власної гідності [3, с. 83].

Політичний конфлікт, що зародився в часи тоталітарного сталінського режиму за характером був найбільш ідеологізованим. Ідеологія яку сповідував цей режим перетворилась на незаперечну цінність тоталітарного режиму. Джерелом виникнення конфлікту стали розбіжності у базових цінностях та політичних ідеалах. Причинами виникнення політичного конфлікту стали, загальна ідеологізація суспільного життя і заперечення інакомислення, а також відсутність можливості легальної протидії існуючій владі. Субjekтами цього політичного конфлікту виступали, з одного боку державні інститути й організації, зокрема, КПРС (Комуністична партія Радянського союзу), котрі виражали інтереси правлячої еліти, з іншого - опозиційні організації та незначна частка української інтелігенції. Рух інтелектуального політичного дисиденства, що заявив про себе в Україні після півстоліття масових репресій, поступово набирив відверто опозиційного характеру.

Народний рух України, що виник на хвилі громадської активності, викликаній перебудовчими процесами в СРСР, був за своїм характером національно-визвольним рухом українського народу. НРУ у своїй діяльності став школою громадського життя, поглиблював національну свідомість людей та утверджував їхню національну гідність [4, с. 143].

З проголошенням незалежності України відбулось врегулювання етнополітичного конфлікту між тоталітарним режимом імперії, з одного боку та українською опозицією, котра представляв український народ.

Після революційних подій в серпні 1991 року, колишня керівна еліта відтіснивши найодіозніших своїх представників, свідомо причинила двері для більшості схильних до конформізму - лідерів новостворених політичних об'єднань. На початку 1992 року « партії влади» вдалось поглинути частину колишньої опозиції, допустивши її частково у свої ряди. Цим вона досягла головного: провела демаркаційну лінію між більшістю, яка пасивно очікувала змін на краще, і тими, хто ще недавно претендував виступати від імені цієї більшості, - контрелітою. Обезброївши і розколовши опозицію, колишня партійна номенклатура значно зміцнила себе, бо в обмін на символічні поступки і посади здобула, тепер уже «націонал-демократичну» легітимність. Таким чином, колишня партійна номенклатра набула, передусім, легітимності в очах представників тієї частини української інтелігенції з якою вела нищівну боротьбу усі попередні десятиліття і тим самим інтелектуально послабила опозицію. Об'єктивно, посткомуністична номенклатура не була зацікавлена у

появі справжніх демократичних інститутів, які стимулювали б демократичний поступ суспільства та сприяли пробудженню соціально-політичної активності українського народу. Адже у цьому разі це загрожувало б її панівному статусові, можливості розподіляти та перерозподіляти власність. Водночас, низький інтелектуальний та культурний рівень посткомуністичної номенклатури досить швидко зменшив її потенціал для політичного маневрування та легітимації. Таким чином, підтримка статус-кво стала достатньо складною справою. На цьому фоні виникли об'єктивні передумови для застосування примусу та насилства.

Сутність трансформації політичної влади після розпаду СРСР полягала у безболісному переходу від комуністичного номенклатурного тоталітаризму до посткомуністичного авторитаризму. Цей процес в Україні відбувався за ініціативи другого Президента України. Схожі процеси відбувались і в сусідніх республіках - Росії та Білорусії. З метою забезпечення свого подальшого панування вони вдавались до використання технології проведення керованих виборів, тобто «вибори без вибору», які практикувались ще в радянський період. Їх успішно застосовували вже декілька десятиліть в Білорусії та Росії. Однак, застосування їх в Україні у 2004 році, під час чергових виборів Президента України, призвело до масових протестів.

«Помаранчева революція» виявилась логічним продовженням національного піднесення 1989-1991рр. в Україні. Тому одним з її головних завдань було завершення того, що невдалось зробити після здобуття незалежності. Якщо енергія народних мас наприкінці 80-х - початку 90-х рр. була спрямована на завоювання незалежності, то у 2004 році народ прагнув свободи та гідного життя [5, с. 10].

Власне визначення сутності політичного режиму, що склався в посткомуністичній Україні, дав академік М. Жулинський: «Окупація влади капіталом, який відчуває себе всевладним, бо диктує впокореній олігархічною системою влади свої правила гри - цинічні, спрямовані на забезпечення передусім прибутків, - призвели до формування в Україні так званої демократії, демократії на замовлення влади». Ця владна демократія, на думку вченого, переростає в тоталітарну [6, с. 18].

Причиною конфлікту всередині державно-адміністративного апарату у 2005 році стала управлінська криза яка виникла у стосунках між Президентом України і Верховною Радою двох скликань та між Президентом і двома Прем'єр-Міністрами. Кожен з них претендував на посаду Прем'єр-Міністра. Кожен з них претендував на посаду Прем'єр-Міністра у призначенні

управлінців середньої ланки призвела до некерованості на місцях та в центральних органах влади. Внаслідок цього в органи влади проникли представники фінансово-промислових груп та кримінальних угруповань, котрі діяли у своїх власних інтересах. З цього приводу доречно пригадати вислів Івана Мазепи «През незгоду всі пропали - Самі себе зводили» [7, с. 3].

Після перемоги у 2010 році четвертий Президент України, досить швидко, через Конституційний суд відновив положення Конституції України 1996 року щодо своїх повноважень та почав відновлювати авторитарний посткомуністичний режим, який був сформований ще другим Президентом України. Насамперед він розпочав вибудовувати модель влади яка утверджує єдиний погляд з центру та спирається на ретельно підібраних і залежних від нього чиновників, які спільно діють, виправдовуючи і схвалюють прийняті ним рішення. Владна еліта фомувалась, тоді, із числа посткомуністичної номенклатури, олігархів та осіб з кримінальним минулим. Четвертий Президент України був переконаний, що російська модель формування авторитарного режиму є досить надійною, а через те його владі нічого не загрожує. Однак, наприкінці 2013 року, неочікано, вибухнула «Революція гідності - Євромайдан».

Початком революції стало жорстоке побиття 30 листопада 2013 року учасників мирного студентського мітингу, які зібралися на підтримку інтеграції України в Європейський Союз. Політична влада тоді намагалась продемонструвати свою силу і тим самим посіяти страх у суспільстві. Однак, українська інтелігенція за участю громадянського суспільства продемонструвала свою рішучість у відстоюванні своїх прав і свобод та національної гідності. Перемозі «Революції гідності» слід завдячувати, пердусім українській молоді, однак помітне місце належить також тим, хто виборював незалежність української держави у 1989-1991 рр., та учаникам « Помаранчевій революції».

У контексті процесів глобалізації, яка розгортається в сучасному світі, відбувається посилення ролі загальних людських цінностей. Ще під час Нюрнберзького трибуналу над нацистськими злочинцями універсальні людські цінності були вперше поставлені вище закону. Тому покарання злочинців відбулось не за законами країни, а за ціннісними нормами.

Ціннісно-раціональна дія базується на нормах і цінностях певних світоглядних систем і підпорядкована «заповітам» або «вимогам», у підкоренні яких бачить свій обов'язок індивід. Ціннісна раціональність завжди ірраціональна, вважає М. Вебер, тим більше, коли вона абсолютизує цінність, на яку орієнтується поведінка. Чим більше беззаперечна для суб'єкта цінність як така (абсолютне добро, краса, власна гідність, виконання власного обов'язку), тим

менше враховуються наслідки власної дії [8, с. 630].

Отже, з проголошенням у 1991 році незалежності України був розв'язаний тривалий етнополітичний конфлікт. Однак, у незалежній державі появились принципово нові за змістом політичні конфлікти. Серед інших, насамперед слід виділити політичні конфлікти між гілками влади, між політичними партіями та політичними лідерами. Останніми роками в Україні політична діяльність дедалі більше зводиться до міжінституційних конфліктів. Управлінська криза у 2005 році стала причиною конфлікту всередині державно-адміністративного апарату. Конфлікт між Президентом і Прем'єр-Міністром тоді ускладнив призначення управлінців середньої ланки, що призвело до криміналізації інститутів влади. Політичні конфлікти в Україні, що переросли в « Помаранчеву революцію» і « Револьюцію гідності

- «Євромайдан», виникли насамперед, як конфлікти інтересів та цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В. К. Україна після сталіна: Нарис історії 1953-1985рр./ В. К. Баран. - Львів: МП «Свобода», 1992. - 124с.
2. Маланюк Євген. Малоросійство / Євген Маланюк. - К.: ТОВ «Український пріоритет», 2015. - 48 с.
3. Нагорний В. Сучасні проблеми політичної культури України // Політичний менеджмент. - 2006. - № 5. - С. 83-94.
4. Тиский М. Г. Народний рух України: становлення Волинської регіональної організації / Монографія. - Луцьк.: Твердиня, 2009. - 212 с.
5. Бортніков В. І. «Помаранчева революція» на Волині: Історія. Факти, Документи / В. І. Бортніков. Монографія. - Луцьк.: Ви-во «Волинська обласна друкарня», 2005. - 223 с.
6. Жулинський М. Україна: випробування свободою або чим зумовляється прогрес нації // Дзеркало тижня. - 25 вересня - 1 жовтня. - 2004.
7. Сергійчук В.І. Самі себе звоювали/ В. І. Сергійчук. - К.: Українська видавнича спілка, 2003. - 80 с.
8. Вебер М. Основные социологические понятия // Избр. пр./ Пер.с нем. - М.: Прогресс, 1990. - С. 602-643.